

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

שמירת המקדש

- רמז -

נמסר בשבת פרשת במדבר ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב יוסף בן ארזה שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת פרשת שלח יחל השיעור בשעה 5:45 אחה"צ ויהיה בענין:

כלאיים בציצית ועשה דוחה ל"ת

מנחה בשעה 5:20.

בברכת קיץ בריא
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

שמירת המקדש

המובא בגמרא] ובפרשת קרח. וכפילות זו נשנית אף במשניות, שענין השמירה נמצא בריש תמיד ובריש מדות. ואף כי מצינו משניות כפולות בש"ס, אך כאן חילוק בולט ביניהם, שבמסכת תמיד מוזכרת רק שמירת הכהנים בשלשה מקומות ואילו במסכת מדות מוזכרת גם שמירת הלויים בעשרים ואחד מקומות [וכבר הראה המשל"מ (בית הבחירה ח,ד) שלש שיטות בדבר: להרמב"ם הלויים שמרו בכ"א מקומות אחרים ולא בשלשת המקומות ששמרו הכהנים. לסמ"ג, בנוסף לכ"א מקומות שמרו הלויים גם באותם ג' מקומות אלא שהכהנים למעלה והלויים למטה. ולפסקי התוס' (בתמיד) כ"א המקומות עצמם כוללים גם אלו השלשה]. ולהלן נראה חילוקים נוספים שבין שתי המשניות, וכל זה מורה שיש שני ענינים בשמירת המקדש. וצ"ב.

והנה כתב הרמב"ם (בית הבחירה ח,א) שמירת המקדש מצות עשה ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו. אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין. ומקורו בספרי זוטא (קרח, ציינו הכס"מ). ואכן הרמב"ם בספר המצוות (עשה כב ול"ת סז) הביא דברי הספ"ז [וקוראו 'מכלתא'] במפורש. וכ"ה בספר החינוך (שפח). ויש לתמוה הלא בסוף דברי המדרש מפורש שהשמירה היתה גם מפני כניסת זרים וטמאים. ואמנם כן הם פשטי המקראות בסו"פ קרח, שמצות השמירה נאמרה כתשובה לשאלת בני ישראל 'כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות, האם תמנו לגוע'. ונאמר שם שהכהנים והלויים ישמרו משמרת המקדש ולא יהיה עוד קצף על בני ישראל, 'וזר לא יקרב אליכם', 'והזר הקרב יומת'. וכן הוא במדרש רבה (במדבר) שמצווים אנו לשמרו מפני זרים הקרבים. וא"כ מה ראה הרמב"ם שהביא בחיבורו (וכן בפי"מ ריש תמיד) רק הטעם הראשון שבספ"ז ולא הטעם השני שהוא מפורש בפשוטו של מקרא. ואף הוא עצמו בספר המורה (ח"ג מה) הביא את שני הטעמים.

עכ"פ הרי זכינו ללמוד מהספ"ז ששני ענינים יש במצות השמירה, כבוד הבית ומניעת כניסת זר וטמא, וא"כ הרי נפתח לנו הפתח לבאר כפילות הפרשיות ולתרץ הסוגיא בתמיד, דהגר"א שם פירש שלכן הוצרכו בגמרא לקרא ד'משה ואהרן ובניו', כי במצוה המפורשת בסדר קרח מפורש הטעם שלא יכנס זר בתוכו וא"כ היה מקום לומר שבבית המקדש ששערו סגורים כלילה אין צריך שמירה, על זה הביא קרא דמשה ואהרן, שאם משום שמירה מזרים הלא באדם אחד די, אלא על כרחך דמצוה היא בשמירת הכהנים והלויים. ועתה הדברים מובנים בטעמם, דבקה מדובר על שמירה מזרים כפשטות המקראות ולזה סגי באחד, ואילו כאן מוכח שיש מצות שמירה משום כבוד שעל כן בעינן שלשה כהנים, ומובן ממילא שגם כשהדלתות נעולות בעי שומרים. וא"כ זכינו להבין פשר כפילות הפרשיות, ששני ענינים הם בשמירת המקדש; שמירה מכניסת זרים ושמירה לשם כבוד,

א 'ואתה הפקד את הלויים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו, המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתו וסביב למשכן יחנו. ובנסע המשכן יורידו אתו הלויים וגו' וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם. והלויים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות' (במדבר א,ג-נג). כפל הכתוב חניית הלויים סביב למשכן. ופירש הגר"ז ששני ענינים הם בחניית הלויים, שמירת המשכן וסדר מחנות; שמירת המשכן המוטלת על שבט לוי, הוא הענין האמור בפסוק הראשון המדבר בהפקדת הלויים על משכן העדות בנשיאה ובשירות וכן בשמירתו. ועוד ענין נוסף של סדר מחנות, מחנה שכינה מחנה לוייה ומחנות ישראל לדגליהם - הוא האמור בפסוק השני, לאחר שאמר 'וחנו בני ישראל איש על מחנהו'.

ועל דרך זו כתב המש"ח, אלא שחידש שהחנייה האמורה בפעם השניה לאחר 'וחנו בני ישראל איש על מחנהו וגו'', אינה מדברת ב'מחנה לוייה' אלא בחנייה מרוחקת יותר, שקדושת 'מחנה ישראל' לה, שהרי במחנה לוייה אין יכולים לחיות עם נשותיהם דהא בעל קרי משתלח ממחנה לוייה, אלא מדובר בחנייה חיצונית של משפחות הלויים שאין בה קיום דין שמירת המשכן, ואילו הכתוב הראשון מדבר על 'מחנה לוייה' שמסביב למשכן ממש, ובו נתקיימה מצות שמירה. ומובן לפי דבריו סדר הכתובים, שתחילה מדבר ב'מחנה לוייה' ואח"כ ב'מחנה ישראל', הכולל את כל השבטים וגם את שבט הלוי עם משפחותיהם*.

והנה מצות שמירת המקדש מפורשת בסו"פ קרח: 'וגם את אחיך מטה לוי הקרב אתך וגו' ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבדת האהל וזר לא יקרב אליכם וגו''. ותנן ריש תמיד בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש. ובגמרא שם: מנא הני מילי אמר אביי אמר קרא 'והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה אהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל' (במדבר ג, לה). וכבר עמד הגר"א (בביאורו על המשניות) על שלא הביאו מהכתובים המפורשים בפרשת קרח ששם עיקר מצות שמירת המקדש מכניסת זרים². וכן יש לעמוד על כפילות המקראות עצמם לדין שמירה; בפרשת במדבר [זה

^א ויש להעיר שבסוף הפסוק השני הוזכר ענין השמירה: 'והלויים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות' - מזה משתמע שחניית הלויים גופא סביב למשכן והרחקת שאר ישראל משם, בכלל שמירת משמרת המשכן, וכ"מ ברמב"ן וראב"ע. וכ"מ בריש"י ע"פ (בהעלותך) 'זרת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת' האמור בן לוי מן חמשים, ופירש 'לשמור משמרת' - להנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד וכו'. הרי שהתניה עצמה היא השמירה. והוא הטעם לאמור בתחילת הפרשה 'אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל' - כי שבט לוי כולו לגיונו של מלך הוא החונה סמוך למשכן המלך, ולכן ראוי לימנות לעצמו.

^ב ויש מקום לפרש הכפילות לפי"ז שהראשון מדבר על שמירה לכבוד המשכן ולצורך שירותו, כאשר הדברים האמורים שם [ומיירק ריך בבעלי התפקיד השומרים ומשרתים, ושם הוא קדושת מחנה לוייה, כדברי המש"ח], והשני מדבר על שמירה מקייבת ישראל.

^ב והמפרש שם פירש דפריך דבשלשה מקומות מנלן (וע"ש בגמרא). עו"ל דפריך מנלן דבעינן כהנים ולויים, ועל זה הוצרך הביא משה ואהרן ובניו (עבהגר"א שם).

הרי למדנו מדבריו שגם מצוות הנעשות בפועל ע"י הכהנים, יש מהן המוטלות על הכהנים ויש מהן המוטלות על כלל הציבור, וכפי שמדוקדק מלשונות הרמב"ם. ואם כן הרי נראה לדייק כמו"כ מלשון הרמב"ם במצות שמירת המקדש (עשה כב) 'שצונו לשמור המקדש וכו'', וכך הם לשונות הרמב"ם במנין המצוות שבתחילת ספר המדע, וברמזים שבריש הלכות בית הבחירה, וכן בגוף ההלכות - בכל המקומות לא הזכיר שהכהנים והלויים הם המצווים בה אלא אתם המצוה על כלל ישראל, בדומה לקרבן התמיד ולמוספין. [וזה שלא כדעת ספר החינוך (שפח) 'שנצטוו הכהנים והלויים לשמור המקדש', ונוהגת בכהנים ולויים... כי הם נתיחדו בצוואת שמירת המקדש ולא הישראלים, ואם עברו על זה ובטלו שמירה - בטלו עשה'].

ואם כן הרי מובן היטב שיכולה מצוה זו להתקיים בשמירת קטנים, שהרי המצוה אינה מוטלת על הכהנים עד שתצריך שיהיו בני מצוה דוקא, אלא מצות כלל ישראל היא המתקיימת בפועל ע"י הכהנים, וא"כ מה לי אם עשה המצוה גדול בר חיוב או קטן, סו"ס אין המצוה על השומרים אלא על כלל הציבור לדאוג לשמירה שתיעשה. [אכן לדעת החינוך שהמצוה על הכהנים והלויים, צריך לומר כדברי המנ"ח שהואיל ועיקרה בתוצאה ולא במעשה, שפיר מתקיימת אף במעשה של מי שאינו בר מצוה]. ואף כי יש לדון מצד אחר, ששמירת קטן אינה שמירה, וכבר דן בזה באבני נזר (י"ד תמט), אבל הראשונים הללו נקטו דחשיבא שמירה, ועל כן סגי בכך שהציבור העמיד שמירה.

מעשה יש להקשות, הלא בספר המצוות מנה הרמב"ם מצות עשה (כג) על הלויים לעבוד במקדש. וכן כתב בהלכות כלי המקדש (רפ"ג) 'ומצות עשה להיות הלויים פנויים ומוכנין לעבודת המקדש בין רצו בין שלא רצו שנאמר ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד... עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש, ויהיו מהן שוערין וכו''. הרי להדיא שהשמירה נכללת במצות עבודת הלויים המוטלת עליהם. והיאך יתקיימו דברים אלו עם הדיוק הנ"ל מדבריו בכל מקום ששמירת המקדש מצות כלל ישראל היא.

עוד יש להקשות על מה שכתב שם (בה"ז) אין בן לוי נכנס לעבודה עד שיגדיל ויהיה איש שנאמר איש איש על עבודתו [ופירש הכס"מ דאפילו באקראי דשרי פחות מכן שלשים, קטן אינו נכנס] - והרי לענין שמירת המקדש כתבו הראשונים [והרמב"ם מכללם, להכס"מ בהל' בית הבחירה] שהקטן כשר לכתחילה, והלא הרמב"ם הכליל השמירה בעבודת הלוי וסתם שהקטן אינו נכנס לעבודה, וכיצד יתכשר לשמור.

ונראה דקושיא חדא מתרצא בחברתה, דהנה שמירת הרובים מוזכרת רק במשנת תמיד בה מדובר רק על שמירת

גם באופן שאין חשש כניסה כגון בדלתות נעולות או כשיש שומר אחד.

אכן עדיין צריך לבאר כפילות המשניות והשינויים ביניהן, וגם את השמטת הרמב"ם בחיבורו הגדול הטעם של שמירה מזרים.

ב והנה תנן במשנה בתמיד שהרובים היו שומרים בעליות שבבית אבטינס ובבית הניצוץ. ופירש המפרש 'רובים' - כהנים שלא הגיעו לעשות עבודה כגון פחותים מי"ג שנה, כמו 'ויגדל הנער' ומתרגמינן ורובא רביא'. וכן מבואר בפירושו רבנו גרשום (תמיד כה:) והרא"ש (כו.) והמיוחס לראב"ד (כה:). וכך פירש הכס"מ (בית הבחירה ח) בדעת הרמב"ם. והקשה המשל"מ (בית הבחירה ח) הלא לאו בני מצוה נינהו. וכתב המנ"ח (שפח) שמצוה זו שעיקרה בתוצאה מתקיימת אף ע"י קטנים. והביא דוגמא לכך מאכילת קדשים שהיא מצות עשה, ואעפ"כ אף הקטנים היו אוכלים הקדשים, כי המצוה מתקיימת בתוצאה ולא דוקא במעשה, כלומר שהבשר ייאכל [והארחנו בדין אכילת קדשים במק"א], והראנו שיש גם מצות גברא אבל לזה סגי בכהן אחד האוכל כזית, ואילו כלפי אכילת שאר הקרבן די בתוצאה ושפיר מתקיים ע"י קטנים]. והכי נמי עיקר המצוה הוא שהמקדש יהא שמור, ולזה סגי אף על ידי קטנים.

ונראה להוסיף נופך בתירוץ זה לפי שיטת הרמב"ם, בהקדם דברי הגרי"ז (כלי המקדש ב) לדייק מלשונות הרמב"ם לחלק בין מצות הקטרת קטורת שהיא מצוה המוטלת על הכהנים [כדברי הרמב"ם בסהמ"צ (עשה כח) 'שצוה הכהנים להקטיר קטרת בכל יום'] ובין שאר קרבנות הציבור שהן מצוות מוטלות על הציבור (עשה לט ואילך). ופירש עפ"י ד הגר"ח שמצות הקטרת קטורת היא אך במעשה הקטרתה, שלא כבשאר קרבנות שמלבד מעשה הקרבן נכלל בעיקר המצוה שיעלה הקרבן לרצון, והנפ"מ בזה בכגון זבחים שנזבחו שלא לשמן שכשרים ולא עלו לשם חובה (ריש זבחים), דבקטורת אין שייך חילוק כזה, שאם אך כשרה היא הרי כבר נתקיימה חובתה ממילא, שעיקר מצוותה וחובתה היינו מעשה ההקטרה ותו לא. ועל כן בכל הקרבנות המצוה מוטלת על כלל ישראל, שאף שבפועל עשייתה כשרה רק בכהנים אבל עיקר המבוקש במצוה הוא עליית הקרבן לחובת הציבור ולכפרתו, ועל כן הציבור הוא שנצטוו בה, משא"כ קטורת שגדר המצוה הוא מעשה ההקטרה בלבד, הרי הכהנים העושים הם לבדם המצווים במצוה. וכן דייק מסיודור המצוות בספר המצוות, שמצות קטורת מנאה הרמב"ם בסמוך למצות ברכת כהנים ולא עם שאר מצוות הקרבת קרבנות הציבור שהן מצוות שעל כלל ישראל.¹

ג נראה שלכן הביא קרא דשמואל ולא מהתורה כגון 'ויגדל הילד ויגמל' דמתרגמינן 'ורבא רביא' - כי שמואל היה לוי המשרת במקדש לפני עלי, לפיכך הביא מעניינא דעסיק בה. [אם כי נראה שהיה שמואל בר מצוה באותה שעה, הגם דכתבי לבתר מיניה 'ויגדל שמואל', שהרי כתיב שם 'וישכב שמואל עד הבקר ויפתח את דלתות בית ה' ואין קטנים כשרים לשוער כדתנן בערכין י: ובפרש"י].

ד ישעור רא

ה צ"ע ממצות לחם הפנים שכתבה הרמב"ם בין ברכת כהנים לקטורת, וכתב שם הרמב"ם לשון 'שצונו להשים לחם'. וכן שם להלן 'שצונו שיהיו הכהנים עובדים למשמרות'.

1 וראה בזה בשיעור יא, בגדר מצות תקיעה בחצוצרות.

2 וכן בסהמ"צ שם, הגם שלא פירש להדיא ענין השמירה במצוה זו דעבודת הלויים, אך כתב שפרטי עבודתם מפורשת בתמיד ומדות - ובפשוט הכוונה לעבודת השמירה המפורשת בפ"ק תמיד ומדות.

והענין מתבאר מתוך דברי הרמב"ם שם, שפירש הטעם שישנים על הארץ 'כדרך כל שומרי חצירות המלכים שלא יישנו על המטות'. ויש לעיין הלא בגמרא (תמיד כו:) מקשה למה ישנו על הארץ, לעיילי מטות. ואמר אביי לאו אורח ארעא לעיולי מטות לבית המקדש. והמג"א (קנא סק"ד) פירש כפשטות הדברים שאין דרך כבוד להכניס מטות למקום מקודש ומזה למד גם כן לענין בית הכנסת, שגם באופנים שמותר לישון שם, כגון בליל יוהכ"פ לצורך השגחה על הנרות וכד' - אין לישן על מיטה דלאו אורח ארעא. ואולם הפמ"ג (קנב סק"ד) העיר מדברי הר"ן (בפרק בני העיר) שאף הכנסת מיטה מותרת. וכתב שכן נראה מדברי הרמב"ם שפירש שלא הכניסו מיטות כי כן דרך שומרי חצרות המלכים שאינם ישנים על מטות אלא על הקרקע - משמע שאין מניעת דרך ארץ בעצם השינה על מיטות למי שאינו שומר, הלכך בבית הכנסת מותר. אכן אם כי דבריו בשיטת רמב"ם נראים אך קשה מסוגית הגמרא על הרמב"ם, דבפירוש אמרו משום דלאו אורח ארעא לעיולי מטות. אך נראה שהרמב"ם הבין שפירוש הגמרא הוא שאין זה כבוד שמירת המקדש שיישנו השומרים על מטות, כי כן דרך שומרי חצרות המלכים שהם ישנים דרוכים על הארץ ולא על מטות. ואם כן הרי יוצא ששינת השומרים על הארץ נעשית תוך כדי השמירה, שכך היא צורת השומרים בשמירתם. ואמנם שמירה מכניסת זרים ודאי אינה יכולה להעשות בשינה כהנחת המשל"מ, אבל שמירה שענינה כבוד מתקיימת אף בשינה על הארץ בהיות השומרים דרוכים ומזומנים לעמוד שם בכל עת שיצטרכו, כפי שהעיד הרמב"ם שכן דרך שומרי חצרות המלכים. וזו כוונת הגמרא 'לאו אורח ארעא לעיולי מטות' - שדרך כבוד השמירה בארמונות מלכים מתקיימת רק בשינת השומרים על הארץ ולא על מטות^ט.

ואם כן הרי מובן החילוק בין שמירת הלויים לשמירת הכהנים, שהלויים השומרים מבחוץ מהות שמירתם היא מניעת כניסת זרים, וכפשוטו של מקרא בפרשת קרח שנאמר שם 'ונלוו עליך ושמרו וגו' וזר לא יקרב אליכם', ועל כן בן לוי הישן על משמרתו לוקה, שהרי לצורך שמירה מזרים ודאי אינו רשאי לישן. ואולם שמירת הכהנים בסמוך לעזרה עניינה שמירת כבוד בפלטרין של מלך, ולכן מותר להם לישן על הארץ כדרך שומרי חצרות המלכים.

ועל כן, שמירת הלויים שהיא 'עבודת שמירה' ששומרים מזרים מליכנס, לפיכך אינה כשרה אלא בגדולים, ואולם שמירת הכהנים שהיא לכבוד, כשרים לה הרובים כדתנן בתמיד - וכנ"ל

^ט וצ"ב דהלא המשנה מדבריהם גם בוקני בית אב שהיו ישנים על רובדי האבן ולא על מיטות הגב שלא היו שומרים, וכן שאר כהני בית אב. גם פשטות הלשון 'לאו אורח ארעא לעיולי מטות' משמע כהנחת מג"א. ונראה שהמג"א נקט בכוונת הרמב"ם 'כדרך כל שומרי חצרות המלכים שלא יישנו על המטות' - היינו כשמחליפים משמרתם ישנים על הארץ, ומשום שאין כבוד להכניס לחצרות המלכים משות לשינה. ושנא י"ל [קרוב לדרך האמורה בפנים] שכל הכהנים העובדים למחרת בכלל שומרי משמרת המקדש הם, כלומר מזומנים ומוכנים במקדש לעמוד למשמרתם [שומר' מלשון ממתין ומצפה. שומר משמרת' - מזומן לעמוד על משמרתו], וכן מורים לשונות הפסוקים 'שמרו את משמרת אהל מועד לכל עבדת האהל... ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח' (קרח) 'שמרו את משמרת אהל מועד ואת משמרת הקדש ומשמרת בני אהרן אחיהם' (דהיי"א כג) - בשמירת משמרת העבודה מדבר, וכענין הכתוב סו"פ צו 'פתח אהל מועד תשבו יומים ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' וגו'. ומובן א"כ שבבית אבטינס ובית הניצוץ היתה שמירת הרובים שלא עבדו, ושמירת כבוד היתה ולא היו ישנים שם, ואילו בבית המוקד היו ישנים שאר כהני משמר שעבדו, וגם הם בכלל שומרי משמרת אך מותר להם לישן [ויתכן שבנוסף לכך היו שם גם שומרים לכבוד שלא היו ישנים].

הכהנים, ואילו במדות דמיירי אף בשמירת הלויים אין מוזכרת שמירת הרובים. ונראה שנקט הרמב"ם ששני דינים חלוקים בשמירת המקדש; 'מצות' שמירה, היא המוטלת על כלל ישראל ומתקיימת בפועל על ידי הכהנים והלויים, ועוד יש 'עבודת' השמירה המוטלת על הלויים וכולה במצות עבודת הלויים המוטלת עליהם. ועל כן דוקא בשמירת הכהנים שאינה מצוה מסוימת המוטלת על הכהנים אלא אך מצות הציבור, מתקיימת היא אף ע"י קטנים, ובזה מיירי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה וכנ"ל, אבל שמירת הלויים מהדין של 'עבודת הלויים' אין הקטן כשר לה שהרי אינו בר מצוה ובר עבודה, וכפשט לשון הרמב"ם בהלכות כלי המקדש שאין לוי נכנס לכל עבודה - ואף שמירה בכלל - עד שהגדיל. ועל כן לא שנה התנא שהרובים היו שומרים אלא גבי כהנים ולא בלויים.

ג וטעם החילוק נראה, מפני שהם שני עניני שמירה חלוקים. דהנה במשנה בתמיד איתא שבבית המוקד היו פרחי כהונה ישנים ונותנים איש כסתו בארץ. ובפשוטו היינו אותם השומרים, וכן כתב הרמב"ם (בית הבחירה הו), 'לא היו הכהנים השומרים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלין אותן ומניחין אותן כנגד ראשיהן וכו''. וכבר עמד המשנה-למלך אם שומרים היאך ישנים, ועוד הלא תנן (מדות אב), איש הר הבית היה מחזור על כל משמר ומשמר, וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן - חובטו במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו והם אומרים מה קול בעזרה - קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין שישן לו על משמרו'. ותירץ המשל"מ שהיו השומרים מחולקים למשמרות מתחלפות [ודקדק מלשון הרמב"ם (ה"ד) וכ"ד עדה שומרין אותו בכל לילה תמיד בכ"ד מקום], וכשהחלפה המשמרת היו הקודמים ישנים שם, ומה ששינו שהיה חובט את הישן - זהו כשישן 'על משמרו' דוקא. ואם כי הדברים ניתנים להאמר, אבל הרמב"ם לא הזכיר כלום מזה^ח.

ועל כן יותר נראה בשיטתו כמוש"כ בספר שלטי הגבורים (לרבי אברהם הרופא ממנטובא) המובא בתו"ט, שרק גבי 'בן לוי' תנן שהיה לוקה כשהוא ישן, משא"כ הכהנים השומרים הותר להם לישן. [והמשל"מ לא ראה דבריו בלשונם רק מה שצוטט בשמו בתו"ט, ושם איתא שרק הלויים היו לוקים ולא הכהנים. ואולם בספר עצמו מובא שלכהנים היה מותר לישן]. ומפרש התו"ט שלכן אמרו 'איש הר הבית היה מחזור' - כי רק הלויים שמרו בהר הבית מחוץ לשערי העזרה, ואיש זה היה ממונה על הלויים בלבד אבל לא על הכהנים, שהם היו יכולים לישן. ומדויק לפי"ז שדברים אלו הובאו רק במשנת מדות ולא בתמיד, כי רק במדות מיירי בשמירת הלויים, אבל בתמיד דמיירי רק בשמירת הכהנים, לא הוזכר מאיש המחזור על המשמרות שלא יישנו אלא אדרבה מדובר שם על שינת הכהנים בבית המוקד. אכן טעם החילוק בין הכהנים ללויים צריך באור.

^ח נראה שלא הוצרך לפרש משום פשיטותו, שכך דרך השומרים המתחלפים במשמרותם, בזמן שאחד ישן אחד ער, ומ"מ אף הישן בתפקיד 'שומר' הוא ואינו ישן על מיטתו. וכ"ה בפסקי התוס' ריש תמיד ובספר באר שבע. וכן משמע מלשון המשנה ורק כשנתחלפו היו הולכים לבית המוקד לישן. שהשומרים במשמרתם לא ישנו ורק כשנתחלפו היו הולכים לבית המוקד לישן.

השמירה זו אינה 'מצות הכהנים' אלא מצות הציבור להיות מצויים שם שומרים בכל עת לכבוד הבית.¹

ומובן א"כ שהרמב"ם בהלכות בית הבחירה הביא רק הטעם של כבוד הבית ולא שמירה מזרים, כי עיקר כוונתו נלמד מלדרוש סמוכים מסידורו (כדברי הגר"ו בחוט המשולש י), והרי בפרק הקודם מיירי הרמב"ם במצות מורא מקדש שהיא מוטלת על כלל ישראל, ומסמיך ענין שמירת המקדש למורא, כי אף בזו מדובר על מצות כלל ישראל של כבוד המקדש, להפקיד בו שומרים, שאין דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין. וכן בספר המצוות, סמך מורא מקדש למצות שמירה ששניהם מצוות הציבור הנה בענין אחד; מורא הבית וכבודו. ולא מיירי הרמב"ם שם כלל במצוות עבודת הלויים, בשמירתם מכניסת זר, שהוא ענין הלכות כלי המקדש והעובדים בו, והביאו הרמב"ם במקומו שם בפ"ג.

ואם כן הרי נתגלה טעם כפילות המשניות ושינוייהן; במסכת תמיד מדובר על שמירה משום כבוד הבית, שעיקר המסכת במעשה הכהנים והך שמירה מוטלת על הכהנים. ואילו מסכת מדות העוסקת בכללות ענין המקדש, מוצאיו ומובאיו, כוללת גם את שמירת הלויים שמסביב, שהיא עבודתם לשמור מכניסת זרים, ואין כשר בה קטן - שעל כן לא הוזכרו שם הרובים - והוזכר שם שבן לוי לוקה על שישן, משא"כ במשנת תמיד וכנ"ל. [ומ"מ מוזכרת שם גם שמירת הכהנים מהטעם שיבוא להלן].

ויש להטעים לפי"ז מה שכתב המשל"מ שמעיקר דין תורה די בשמירה אחת ללויים, כדילפינן בגמרא מ'משה אהרן ובניו' - לוי אחד ושלשה כהנים. והשמירה בשאר המקומות היא מתקנה מאוחרת מדוד המלך, הנלמדת במקראות שבדה"י. ובמנ"ח צדד לומר שהן מהלכה למשה מסיני. עכ"פ יש להטעים להנ"ל ששמירת הלויים הנועדה למנוע זרים די לה באחד, וכמוש"כ הגר"א הנ"ל, ועכ"פ במשכן ודאי סגי באחד, ולכן היה די במשה רבינו לבדו. ורק בכהנים ששמירתם לכבוד, צריך [שלשה].

והנה לדעת רוב הראשונים שמירת המקדש מצוותה בלילה בלבד. כן מפורש ברמב"ם שם [וכ"ה בספר המצוות בכל המהדורות המדויקות. ובדפוסים הרגילים הושמטו התיבות 'בכל לילה'. וע' בחמדת ישראל שעמד על כך. אך כאמור לפי הגירסה המדויקת דברי הרמב"ם שם מפורשים כדבריו בספר היד] וכן מבואר ברמב"ן (במדבר א,ג) ובחינוך ובפירוש הר' שמעיה על מסכת מדות (א) ובתוס' (יומא י), ואילו במפרש בתמיד איתא שהיו שומרים ביום ובלילה. והמשל"מ (בית הבחירה שם) תמה על דבריו, מדוע הוצרכו שומרים ביום והלא היו שם כהנים ולויים טובא. ומאידך המנ"ח נקט בסברא להפך דלא סגי בלילה, שהרי

ומתאים הדבר לאמור בדברי הימים בכ"מ שהלויים היו שוטרים, שאף השמירה מכניסת זרים דומה לענין שיטור ופיקוח, וכמשמעות לשון הרמב"ם (בסהמ"צ כב) שהלויים סובבים והולכים. ואילו הכהנים עומדים בפנים, שהם מהוים משמר של כבוד ולא של שיטור. ויתכן לפי"ז לתרץ קושית האבנ"ז ממה שמבואר בפוסקים לענין שימור מצה דאין שמירת קטנים הכהנים עומדים בפנים, שהם מהוים משמר של כבוד ולא של שיטור. וכגון שמירת הלויים, משא"כ שמירה - די"ל דהיינו דוקא שמירה של השגחה צריך לה אחרות, וכגון שמירת הלויים, משא"כ שמירת כבוד בלבד כשמירת הכהנים - עצם הנוכחות היא השמירה, ולזה סגי בקטנים.

¹ ומתאים הדבר לאמור בדברי הימים בכ"מ שהלויים היו שוטרים, שאף השמירה מכניסת זרים דומה לענין שיטור ופיקוח, וכמשמעות לשון הרמב"ם (בסהמ"צ כב) שהלויים סובבים והולכים. ואילו הכהנים עומדים בפנים, שהם מהוים משמר של כבוד ולא של שיטור. ויתכן לפי"ז לתרץ קושית האבנ"ז ממה שמבואר בפוסקים לענין שימור מצה דאין שמירת קטנים הכהנים עומדים בפנים, שהם מהוים משמר של כבוד ולא של שיטור. וכגון שמירת הלויים, משא"כ שמירה - די"ל דהיינו דוקא שמירה של השגחה צריך לה אחרות, וכגון שמירת הלויים, משא"כ שמירת כבוד בלבד כשמירת הכהנים - עצם הנוכחות היא השמירה, ולזה סגי בקטנים.

יא וכי"ז יש לבאר דברי הרמב"ם במורה (ג,מה) ששמירת המקדש תמיד, והרי בספרו כתב שאינה אלא בלילה - אלא שבעצם המצוה תמידית רק שביום מתקיימת ממילא ע"י הנמצאים במקדש.

מעשה השמירה כולל גם שמירת הלויים מכניסת זרים, אבל גם היא ענינה ויסודה הוא כבוד הבית.

ונתישבה גם קושית הגרי"ז היאך מותר לכהנים להגיף דלתות והלא השוערים הם הלויים ולא הכהנים - אך כיון שבכלל תפקיד השוער הוא השמירה, והלא השמירה ניתנה גם לכהנים כדילפינן מקרא, א"כ במקומות מסוימים היו גם הכהנים מגיפי דלתות, שהרי מצות השמירה בכללותה - של הלויים ושל הכהנים - ענין אחד הוא של שמירת הבית בכבוד, ושפיר שייכי הכהנים בתפקיד השיעור כלויים.

ה) וזה יובנו דברי החינוך שכתב שמצוה זו נוהגת רק בזמן הבית. והנה באבני נזר (יו"ד תמט) נשאל [מבעל 'משכנות לאביר יעקב'] אודות מצות שמירת המקדש בזה"ז. וכתב שמצד הסברא היה נראה לכאורה ששמירה מכניסת זר וטמא שייכת גם כשאין בית, שהרי הטמאים מוזהרים מליכנס אף בזה"ז לדעת רוב הראשונים. ואמנם דברי החינוך צ"ב מדוע נוהגת רק בזמן הבית, והלא מסתבר ששמירה מכניסת זרים וטמאים שייכת בכל זמן - אך להאמור ניחא, שהרי אף שמירה מכניסה יסודה בדין כבוד הבית, ולא משום הסרת מכשלה גרידא, וסבר החינוך שאין שייכת מצות כבוד זו כאשר המקום שמם. [ואף במורא מקדש, יש דינים מסוימים התלויים בבית כגון הא דלא יקל ראשו מהצופים וכד'. ודברנו בזה במק"א].

והנה האבני-נזר שם הסיק שלמעשה אין לנו להעמיד שומרים במקום המקדש בזה"ז, גם אם מעיקר דינא המצוה נוהגת אך מנועים אנו מלקיימה, שהרי המצוה נוהגת רק בכהנים ובלויים ולא בזרים, והרי הרמב"ם מנה (בהלכות כלי המקדש ג) את השמירה כעבודה, וא"כ נראה שכל פסולי עבודה פסולים לשמירה כגון מחוסר בגדים וטמאים [ומה שכתוב שישנו בלא בגדי כהונה - פירש כהמשל"מ דמיירי במחליפים לשומרים, ולא בשעת שמירתם גופא], הלכך עתה אין שייכת שמירה בכהנים. וכבר העיר בעצמו שלדעת הראשונים שהרובים היו קטנים מוכח שא"צ כשרי עבודה לשמירה. וכן נקטו כמה אחרונים דאף פסולי עבודה כשרים לשמירה (מנ"ח שפת; אמבוהא דספרי ועוד), והטעם הוא כדהתבאר לעיל, שדוקא שמירת הלויים עבודה היא אבל שמירת הכהנים אינה 'עבודה' אלא 'מצוה'. עוד הוסיף האבני"ז שגם שמירת הלויים אינה יכולה להתקיים למעשה שהרי משורר ששיער במיתה והרי עתה אין הלוי יודע מאיזו משמרת הוא ומה תפקידו, והרי לא בטלו המשמרות אף לאחר החורבן (כן הוכיח מתענית יז), וא"כ כל בן לוי מנוע מלשמור כי שמא הוא ממשמרת שתפקידה לשיר על הקרבן.

אכן יש לדון בדבריו משני צדדים; ראשית, מדיוק לשון הרמב"ם (כלי המקדש רפ"ג) נראה קצת שמינוי הלויים מחויב רק כלפי השיר והשיעור אבל לשמירה כולם ראויים, שכן פתח וכתב שעבודת הלויים היא 'שהיו שומרין את המקדש, והיו מהן שוערין לפתוח שערי המקדש ולהגיף דלתותיו, והיו מהן משוררין לשורר' - משמע שהשמירה מיועדת לכלל הלויים.

ד) אכן, עדיין יש מקום לכמה הערות; א) לפי מה שנתבאר שבמדות מיירי בעבודת השמירה מכניסה לזרים, מדוע הזכירו שם גם כן את שמירת הכהנים. ב) אכתי יש להעיר מדוע השמיט הרמב"ם כל ענין השמירה מכניסת זרים המפורש בקרא ולא כתב אלא ענין הכבוד שאינו מפורש. ג) לפי האמור ששמירת הלויים ושמירת הכהנים שתי שמירות הנה, יש לעמוד על פשוטי המקראות שבפרשת קרח דמשמע שכוון יחדיו שמירת הלויים עם הכהנים, והרי לכאורה שתי שמירות שונות בתכלית הן, מניעת כניסת זרים ושמירת כבוד.

והנה שני מיני שמירות מצינו בלויים, שיעור ושירה. [וכבר הוכיח הגרי"ז (בתמיד) מדברי המפרש (שם) ורבנו גרשום (בערכין יא) שבכלל עבודת השוערים היא השמירה, וכפי שרואים במקראות שבדה"י (א' כו) שהכתוב מתאר את מחלקות השוערים, וכבר עמד האבני"ז (תמט) שהכוונה שם על שומרים שהרי כתובים שם כ"ד מקומות והרי לא היו כ"ד שוערים אלא שמרו אף בפניות העזרה וההר, וע"כ הכוונה לשומרים]. והקשה הגרי"ז הלא הוזהרו הכהנים בלאו דאורייתא לעבוד את עבודת הלוי וא"כ היאך מצינו (בסוף סוכה) שמשמר היוצא של הכהנים נטל שנים מהלחמים בשכר הגפת דלתות [וע' שטמ"ק ערכין יא] - והלא הגפת דלתות עבודת הלויים היא.

ונראה עפ"י ש"כ במקום אחר² לדקדק בדברי הרמב"ם (בית הבחירה ז) שכל הנכנס למקום המקדש שלא כדין כגון טמא וכד' - מלבד מה שעובר על הלאו הפרטי דביאת מקדש, עבר אעשה דמורא מקדש. [ובזה פירשנו דקדוק לשון הראב"ד בהשגותיו (שם ו, יד), שאף שלשיטתו ליכא לאו וקרת בכניסת טמאים למקום המקדש לאחר חורבנו, מ"מ משמע שאיסור דאורייתא יש בו - והיינו משום עשה דמורא מקדש, דהוא תליא בבחירת המקום ולא בחלות קדושה שבו, יעו"ש באורך]. ואם כן נראה ללמוד מסמיכת הרמב"ם מצות שמירת המקדש למצות מורא בספר היד ובספר המצוות, שאף ענין השמירה מזרים מכניסה - שהיא פשוטן של מקראות - אף זה ענין של כבוד הבית הוא³, שהרי לא מצינו חיוב העמדת שומרים על שאר מצוות חמורות שבתורה, ומה נשתנה איסור כניסת זרים וטמאים למקדש משאר חייבי כריתות - אלא שהשמירה אינה משום מניעת עבירה לנכנס רק משום כבוד הבית, שהרי הנכנס שם שלא כדין פוגע בכבוד הבית ויראתו כאמור. ועל כן נקט הרמב"ם שגם השמירה מזר [המפורשת בפרשת קרח] ענינה משום כבוד פלטיין של מלך.

ואם כן הרי מובן שצירוף הכתוב כאחד שמירת הלויים עם שמירת הכהנים, כי שמירת הלויים מזר הרי היא סניף מהמצוה הכללית של שמירה לכבוד הבית הנעשית ע"י הכהנים, ושפיר מתקיים בזה 'זילוו עליך וישרתוך' שהכל ענין אחד. ומובן שהמשנה במדות מזכירה שמירת הכהנים עם הלויים - כי גם שמירת הלויים מכניסת זרים משום כבוד הבית היא, מענין שמירת הכהנים. ומובן שהרמב"ם הזכיר רק ענין הכבוד, כי אמנם

יב שיעור יח

יג וע' גם אבני"ז תמט

שבין כך לא היתה להם אלא לקהתים - אך נפ"מ שאינם ב'צבא העבודה' לענין חיוב לעבוד כיון שאין להם מינוי, ומ"מ הרשות בידם אם ירצו]. והא דמשורר ששיער במיתה אינו בגלל שעושה דבר בלא שנתמנה לו אלא מפני שמזניח בזה את מינויו ותפקידו המיועד לו.

ואם כן הרי יש לומר שבזמן הזה כיון שבפועל אין הלוי שר, מסתבר שבכך שישמור אינו עוזב את תפקידו ומזניחו, שאין שייכת הזנחה כלפי מה שאינו בידו כלל^ט. ועוד, הלא אפשר ליתן לשמור לבן לוי הפחות מבן שלשים או לאחר חמשים, דלרש"י והרמב"ם אינו פסול אלא למשא בכתף. ועל כן נראה שזה שאין העמדת שומרים בזמן הזה [גם אם יצויר בפועל לשמור המקום מכניסת זרים וטמאים על ידם], עיקר הטעם הוא שיסוד השמירה גם מכניסת זרים הוא משום כבוד הבית כאמור, ואין כבוד זה נוהג אלא כשהבית בנוי ועומד בתפארתו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו וישובו כהנים לעבודתם ולויים לשירם ולזמרם ולמשמורתם.

ט ונראה שגם אם נאמר שיסוד האיסור משום העדר מינוי, יש לומר שבטל המינוי הקדום כיון שכבר נשכחו המשמרות ותפקידם ויצטרכו למנות מחדש את הלויים לתפקידם המסויים, וא"כ מה מונע מלמנותם עתה ע"י הכהנים לשומרים. ומסתבר שחלוקת המשמרות אינה מעכבת לענין זה - ע' כס"מ ביאת מקדש א,ו.

אלא אם נפרש דבריו בדוחק דתני והדר מפרש, שאותה שמירה האמורה היינו באותם שהיו שוערים.

ואולם בעיקר נראה לפקפק בדבריו על פי מה שהראנו בהרחבה במקום אחר^י בשיטת הרמב"ם בבאור הדין דמשורר ששיער במיתה, שהוא משום דין 'מינוי' שיש בלויים שהיו צריכים למנותם לעבודות מסוימות [ודין זה אינו קיים בכהנים, ובזה יישב הגרי"ז (בספרו על התורה פרשת במדבר ובפ"ז מכלי המקדש) קושית הכס"מ מדוע לא מצינו הטלת פייס בעבודת הלויים אלא בעבודת הכהנים]. והוכחנו בהרחבה שהאיסור לבן לוי לעבוד עבודה שאינה שלו אין יסודו משום העדר מינוי לאותה עבודה, שלשיטת הרמב"ם אין טעון מינוי באופן חיובי להכשר עבודה אלא לענין נשיאת הארון בלבד, רק יסוד האיסור הוא משום שעוזב את מינויו שנתמנה לו בכך שמתעסק בשירות שאינו שלו. שעל כן לוי שהוא פחות משלשים שנה או למעלה מחמשים, הגם שאסור במשא בכתף שהרי אינו ב'צבא העבודה' ואין לו מינוי, אבל אינו אסור לעשות שאר עבודות הגם שאינו ב'צבא העבודה' ואין לו מינוי. [ובזה ישבנו קושית הרמב"ן על רש"י למה נמנו בני גרשון ומררי מגיל שלשים ועד חמישים, הלא לרש"י כשרים הכל לכל עבודות מלבד מנשיאת משא בכתף

